

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ

Ι. ΑΣΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΕΝΟΧΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

**Άρειος Πάγος (Δ' Τμήμα)
Αριθ. 1555/2022**

Προεδρεύουσα-Εισηγήτρια: **Μ. Βάρκα**, *Αρεοπαγίτης*
Δικηγόρος: **Α. Αναστοπούλου**, *Πάρεδρος ΝΣΚ*, **Ε. Ευσταθίου**

Η τοκοφορία των απαιτήσεων κατά του Ελληνικού Δημοσίου. Η εφαρμογή της διάταξης του άρθρου 45 § 1 του ν. 4607/2019, η οποία ρυθμίζει πλέον το ύψος του νόμιμου επιτοκίου και του επιτοκίου υπερημερίας κάθε οφειλής του Ελληνικού Δημοσίου, επί εκκρεμών υποθέσεων (Άρθρα 45 § 1 ν. 4607/2019, 105 ΕισΝΑΚ).

[...] Κατά το άρθρο 21 του κ.ν. της 26.6/10.7.1944 «περί δικών του Δημοσίου», που εξακολουθεί να ισχύει, σύμφωνα με το άρθρο 109 εδ. δ' του ΕισΝΑΚ, «ο νόμιμος και ο της υπερημερίας τόκος πάσης του Δημοσίου οφειλής, ορίζεται σε 6% ετησίως, πλην αν άλλως ωρίσθη δια συμβάσεως ή ειδικού νόμου. Ο ειρημένος τόκος άρχεται από της επιδόσεως της αγωγής». Περαιτέρω, σύμφωνα με το άρθρο 45 § 1 του ν. 4607/24.4.2019 «το ύψος του νόμιμου επιτοκίου και του επιτοκίου υπερημερίας κάθε οφειλής του Δημοσίου ισούται προς το επιτόκιο των πράξεων Κύριας Αναχρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (...), που ισχύει κατά την ημερομηνία άσκησης του ένδικου βοηθήματος, πλέον τριών (3,00) εκατοστιαίων μονάδων ετησίως. Το επιτόκιο του προηγούμενου εδαφίου δεν μεταβάλλεται, κατά το μέρος που αφορά το επιτόκιο των πράξεων Κύριας Αναχρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (...), πριν από την εκάστοτε σωρευτική μεταβολή αυτού κατά μία (1,00) εκατοστιαία μονάδα, με σχετική βάση υπολογισμού του το επιτόκιο που ισχύει κατά την έναρξη ισχύος του παρόντος. Τα ανωτέρω δεν ισχύουν για: α) τις απαιτήσεις των φορολογουμένων της § 2 του άρθρου 53 του ν. 4174/2013, β) τις περιπτώσεις όπου σε σύμβαση, στην οποία συμβάλλεται νόμιμα το Δη-

μόσιο, έχει περιληφθεί ειδική πρόβλεψη σχετικά με το εφαρμοζόμενο επιτόκιο, γ) τις αξιώσεις ιδιωτών που στηρίζονται σε ειδικές και ευθέως εφαρμοζόμενες διατάξεις του ενωσιακού δικαίου, με τις οποίες έχει καθοριστεί, ρητά και ειδικά, ύψος επιτοκίου. Με την επιφύλαξη των εξαιρέσεων αυτών, όπου στην κείμενη νομοθεσία γίνεται αναφορά ή παραπομπή στο ύψος του οφειλόμενου από το Δημόσιο νόμιμου επιτοκίου ή και του επιτοκίου υπερημερίας, νοείται το επιτόκιο του παρόντος». Η ανωτέρω παράγραφος, σύμφωνα με την § 3 του ίδιου άρθρου του ν. 4607/2019, εφαρμόζεται «... και σε όλες τις εκκρεμείς υποθέσεις, σε οποιοδήποτε βαθμό και στάδιο, για το μέρος κατά το οποίο οι αξιώσεις για τόκο ανάγονται και υπολογίζονται σε χρόνο μετά την πρώτη του επόμενου μήνα από την έναρξη ισχύος του παρόντος», ήτοι από 1.5.2019.

Στην προκειμένη περίπτωση, από την παραδεκτή επισκόπηση των διαδικαστικών εγγράφων και της προσβαλλόμενης αποφάσεως, προκύπτει ότι οι αναιρεσίβλητες με την αγωγή τους ζήτησαν (μετά την τροπή του αρχικά εν όλω καταψηφιστικού αιτήματος σε αναγνωριστικό) να αναγνωρισθεί η υποχρέωση του εναγομένου, ήδη αναιρεσειόντος, Ελληνικού Δημοσίου, να τους καταβάλει, κατ' άρθρ. 105 ΕισΝΑΚ, τα αναφερόμενα αναλυτικά χρηματικά ποσά, με το νόμιμο τόκο από την επίδοση της αγωγής μέχρι την εξόφληση. Το Μονομελές Πρωτοδικείο Αθηνών, με την υπ' αριθ. .../2016 απόφαση, δέχθηκε εν μέρει την αγωγή και αναγνώρισε την υποχρέωση του εναγομένου να καταβάλει στις ενάγουσες τα αναφερόμενα στην καθεμία χρηματικά ποσά, νομιμοτόκως από την επίδοση της αγωγής μέχρι την εξόφληση. Κατά της αποφάσεως οι διάδικοι άσκησαν αντίθετες εφέσεις και το Μονομελές Εφετείο Αθηνών, με την προσβαλλόμενη απόφασή του, μετά την εξαφάνιση της πρωτόδικης αποφάσεως, δικάζοντας επί της αγωγής, δέχθηκε αυτήν εν μέρει ως βάσιμη κατ' ουσίαν και αναγνώρισε την υποχρέωση του εναγομένου να καταβάλει στις ενάγουσες τα επακριβώς αναγραφόμενα στην καθεμία χρημα-

τικά ποσά με τόκο 6% ετησίως, από την επίδοση της αγωγής μέχρι την εξόφληση. Το αναιρεσιέον, με τον τρίτο λόγο της αναιρέσεως, επικαλούμενο πλημμέλεια της προσβαλλόμενης απόφασης από τον αριθ. 1 του άρθρου 559 ΚΠολΔ, αιτιάται ότι το Εφετείο, το οποίο υπολόγισε τα οφειλόμενα ποσά με τόκο 6% ετησίως, μέχρι την εξόφλησή τους, εσφαλμένα δεν εφάρμοσε την ουσιαστικού δικαίου διάταξη του άρθρου 45 § 1 του ν. 4607/24.4.2019, ενώ συνέτρεχαν οι προϋποθέσεις εφαρμογής της. Με την παραπάνω παραδοχή της, η προσβαλλόμενη απόφαση παραβίασε πράγματι την ουσιαστικού δικαίου διάταξη του άρθρου 45 § 1 του ν. 4607/24.4.2019, την οποία δεν εφάρμοσε, ενώ συνέτρεχαν οι πραγματικές προϋποθέσεις για την εφαρμογή της, αφού επιδίκασε τα χρηματικά ποσά υπέρ των αναιρεσιβλητών και σε βάρος του αναιρεσιέοντος με τόκο 6% ετησίως μέχρι την εξόφληση, και όχι με τόκο 6% ετησίως από την επίδοση της αγωγής μέχρι την 31.4.2019 και με το επιτόκιο που ορίζεται στην § 1 του άρθρου 45 § 1 του ν. 4607/24.4.2019, από 1.5.2019 έως την εξόφληση. Επομένως, ο λόγος αυτός αναιρέσεως, με τον οποίο αποδίδεται σχετική, εκ του άρθρου 559 αριθ. 1 ΚΠολΔ, πλημμέλεια, παραδεκτά προσβαλλόμενος, αφού στηρίζεται σε σφάλμα που προκύπτει από την ίδια την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση (άρθρο 562 § 2 περ. β' ΚΠολΔ), είναι βάσιμος.

[....]

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Η προνομιακή μεταχείριση του Ελληνικού Δημοσίου στο ζήτημα της τοκοφορίας των απαιτήσεων εις βάρος του, υπό το πρίσμα και του νέου νομοθετικού πλαισίου

Στη σχολιαζόμενη απόφαση εξετάζεται από το Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο, μεταξύ άλλων, το ζήτημα του νόμιμου τόκου και του τόκου υπερημερίας, επί πάσης οφειλής του Ελληνικού Δημοσίου. Ειδικότερα, εφόσον διαπιστωθεί ότι θεμελιώνεται ευθύνη του Δημοσίου, ΟΤΑ ή ν.π.δ.δ. έναντι ιδιώτη, φυσικού ή νομικού προσώπου, και υποβληθεί σχετικό αίτημα από τον διεκδικούντα την αποζημίωση, το Δικαστήριο επιδικάζει το ποσό της αποζημίωσης εντόκως. Μέχρι τον Μάιο του έτους 2019, η τοκοφορία

των απαιτήσεων κατά του Ελληνικού Δημοσίου ρυθμιζόταν, κατ' αρχήν, από το άρθρο 21 του κ.δ. 26.6/10.7.1944 «περί δικών του Δημοσίου», το οποίο εφαρμοζόταν και για τις απαιτήσεις κατά των ΟΤΑ, κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 276 § 3 του ν. 3463/2000. Η, δε, τοκοφορία των απαιτήσεων κατά των υπολοίπων ν.π.δ.δ. ρυθμιζόταν, κατ' αρχήν, από τις ταυτοσήμου περιεχομένου διατάξεις του άρθρου 7 § 2 του ν.δ. 496/1974. Οι ανωτέρω μνημονευθείσες διατάξεις εμπεριέχουν δύο κοινά χαρακτηριστικά: Αφενός, την πρόβλεψη ότι, κατ' αρχήν (ήτοι εκτός αντίθετης ειδικότερης πρόβλεψης του νόμου ή σύμβασης), η τοκοφορία άρχεται από της επιδόσεως του δικογράφου της αγωγής. Κατ' επέκταση, από τη γραμματική ερμηνεία της ίδιας διάταξης, αποκλείεται η εκκίνηση της τοκοφορίας από προγενέστερο της επιδόσεως της αγωγής χρονικό σημείο (π.χ. από την κοινοποίηση εξώδικης δηλώσεως-οχλήσεως ή από δήλη ημέρα)¹, σε αντίθεση με τα ισχύοντα επί ευθύνης ιδιωτών. Αφετέρου, ότι το ύψος του επιτοκίου ορίζεται σταθερό, σε ποσοστό 6%, επί της απαιτήσεως, ετησίως.

Κατ' εξαίρεση, η τοκοφορία για οφειλές του Ελληνικού Δημοσίου, των ΟΤΑ και των ν.π.δ.δ., που έχουν χαρακτήρα «αμοιβής επί εμπορικής συναλλαγής», ρυθμιζόταν από τις διατάξεις του προεδρικού διατάγματος 166/2003, με το οποίο και ενσωματώθηκε η Οδηγία 2000/35. Ωστόσο, το π.δ. 166/2003, καταργήθηκε από τον νόμο 4152/2003 (άρθρο 1, § Ζ, υποπαράγραφος Ζ.14), ενώ εξακολουθεί να εφαρμόζεται μόνον στις συμβάσεις αυτές που υπεγράφησαν κατά τη διάρκεια ισχύος του.

Το άρθρο 21 του ανωτέρω αναχρονιστικού κανονιστικού διατάγματος αντικαταστάθηκε από το άρθρο 45 του ν. 4607/2019 (ΦΕΚ Α' 65/24.04.2019). Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα οριζόμενα στην § 1 του άρθρου 45 του ν. 4607/2019 «1. Το ύψος του νόμιμου επιτοκίου και του επιτοκίου υπερημερίας κάθε οφειλής του Δημοσίου ισούται προς το επιτόκιο των πράξεων Κύριας Αναχρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΜΡΟ)², που ισχύει κατά την ημερομηνία άσκησης του ένδικου βοηθήματος, πλέον τριών (3,00) εκατοστιαίων μονάδων ετησίως. Το επιτόκιο του προηγούμενου εδαφίου δεν μεταβάλλεται, κατά το μέρος που αφορά το επιτόκιο των πράξεων Κύριας Αναχρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΜΡΟ), πριν από την εκάστοτε σωρευτική μεταβολή αυτού

1. ΣΤΕ 1087/2010, σκέψη 5.

2. Το επιτόκιο των πράξεων κύριας αναχρηματοδότησης είναι το επιτόκιο που οι Τράπεζες καταβάλλουν, όταν αντλούν χρήματα από την ΕΚΤ για χρονικό διάστημα μίας εβδομάδας.

κατά μία (1,00) εκατοστιαία μονάδα, με σχετική βάση υπολογισμού του το επιτόκιο που ισχύει κατά την έναρξη ισχύος του παρόντος. Τα ανωτέρω δεν ισχύουν για: α) τις απαιτήσεις των φορολογουμένων της § 2 του άρθρου 53 του ν. 4174/2013 (Α' 170), β) τις περιπτώσεις όπου σε σύμβαση, στην οποία συμβάλλεται νόμιμα το Δημόσιο, έχει περιληφθεί ειδική πρόβλεψη σχετικά με το εφαρμοζόμενο επιτόκιο, γ) τις αξιώσεις ιδιωτών που στηρίζονται σε ειδικές και ευθέως εφαρμοζόμενες διατάξεις του ενωσιακού δικαίου, με τις οποίες έχει καθοριστεί, ρητά και ειδικά, ύψος επιτοκίου. Με την επιφύλαξη των εξαιρέσεων αυτών, όπου στην κείμενη νομοθεσία γίνεται αναφορά ή παραπομπή στο ύψος του οφειλόμενου από το Δημόσιο νόμιμου επιτοκίου ή και του επιτοκίου υπερημερίας, νοείται το επιτόκιο του παρόντος», ενώ σύμφωνα με την § 3 του ίδιου άρθρου «Οι παράγραφοι 1 και 2 εφαρμόζονται και σε όλες τις εκκρεμείς υποθέσεις, σε οποιοδήποτε βαθμό και στάδιο, για το μέρος κατά το οποίο οι αξιώσεις για τόκο ανάγονται και υπολογίζονται σε χρόνο μετά την πρώτη του επόμενου μήνα από την έναρξη ισχύος του παρόντος».

Η διαφοροποίηση μεταξύ του προϊσχύσαντος και του νεότερου νομοθετικού πλαισίου της τοκοφορίας των απαιτήσεων του Ελληνικού Δημοσίου, έγκειται, κυρίως, στον ορισμό του οικείου επιτοκίου (του νόμιμου τόκου ή του τόκου υπερημερίας) ως μεταβλητού, εξαρτώμενου από εξωτερικούς χρηματοοικονομικούς παράγοντες και ως αμετάβλητου. Με το άρθρο 21 του κ.δ. 26.6/1944, ως προεκτέθηκε, το επιτόκιο των απαιτήσεων σε βάρος του Ελληνικού Δημοσίου ήταν σταθερό, ίσο με ποσοστό 6%, ενώ με το άρθρο 45 του ν. 4607/2019 το εν θέματι επιτόκιο ορίστηκε ως μεταβλητό, ισοδύναμο με το επιτόκιο των πράξεων Κύριας Αναχρηματοδότησης της ΕΚΤ, όπως αυτό ισχύει κατά το χρονικό σημείο κατάθεσης του ενδίκου βοηθήματος, προσαυξημένο κατά τρεις (3,00) εκατοστιαίες μονάδες ετησίως.

Όπως προκύπτει από την αιτιολογική έκθεση του ν. 4607/2019, το άρθρο 45 εισήχθη στην ελληνική έννομη τάξη, καθότι ο νομοθέτης έκρινε ότι το νόμιμο επιτόκιο για τις οφειλές του Δημοσίου, ύψους 6% ετησίως, ήταν ιδιαίτερα υψηλό για τις δημοσιονομικές συνθήκες που επικρατούσαν κατά τη χρονική περίοδο που προτάθηκε η εισαγωγή του ανωτέρω νόμου στην ελληνική έννομη τάξη, λόγω του αμετάβλητου χαρακτήρα του και ότι δεν προσαρμοζόταν στο εκάστοτε χρηματοοικονομικό περιβάλλον, με αποτέλεσμα τη σοβαρή επιβάρυνση του κρατικού προϋπολογισμού, συνεκτιμωμένου και του ρυθμού απονομής δικαιοσύνης³. Περαιτέρω, ο νομοθέτης, εξέφρασε ρητά την επι-

θυμία του να ενοποιήσει, μέσω της παραγράφου 3 του ανωτέρω άρθρου 45, την έως τότε υφιστάμενη νομοθεσία και να καθιερωθεί ενιαίος τρόπος υπολογισμού του οφειλόμενου από το Δημόσιο τόκου (νόμιμου και υπερημερίας), για τις σχετικές οφειλές αυτού, ανεξάρτητα από την αιτία τους, με αναφορά στο επιτόκιο των πράξεων Κύριας Αναχρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΜΡΟ), το οποίο ισχύει κατά την ημερομηνία άσκησης του ενδίκου βοηθήματος (γένεση επιδικίας), πλέον των προτεινόμενων εκατοστιαίων μονάδων ετησίως. Το εν θέματι επιτόκιο, με τις προβλεπόμενες εξαιρέσεις, κατά το μέρος που αφορά στο επιτόκιο των πράξεων της Κύριας Αναχρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΜΡΟ), δεν μεταβάλλεται πριν την εκάστοτε σωρευτική μεταβολή του κατά μία (1) εκατοστιαία μονάδα, με σχετική βάση υπολογισμού του, το επιτόκιο που ίσχυε κατά τη δημοσίευση του ν. 4607/2019. Όπως ρητώς αναφέρεται στην αιτιολογική έκθεση του αυτού νόμου, ο νομοθέτης επεδίωκε μέσω του άρθρου 45 τούτου, να ορίσει κατά τρόπο ομοιόμορφο το ύψος του επιτοκίου για τις οφειλές του Ελληνικού Δημοσίου, να θέσει τούτο με αναφορά στο εκάστοτε χρηματοοικονομικό περιβάλλον και να διασφαλίσει τη σχετική δημοσιονομική ισορροπία.

Κατά το σημείο εισαγωγής της ρύθμισης του άρθρου 45 του ν. 4607/2019 στην ελληνική έννομη τάξη, ήτοι κατά την 01.05.2019, επήλθε, πράγματι, η επιδιωκόμενη με τη νέα διάταξη νόμου μείωση του ύψους του επιτοκίου επί των οφειλών του Ελληνικού Δημοσίου, σε σχέση με το παρελθόν, καθώς κατά το έτος 2019 το επιτόκιο ΜΡΟ ισοδυναμούσε με 0,00%, με αποτέλεσμα, λαμβανομένης υπόψιν και της προσαύξησης που προβλέπει ο νόμος, των τριών (3,00) εκατοστιαίων μονάδων ετησίως, αυτό να ανέρχεται στο 3,00%, αντί του 6,00% που ίσχυε δυνάμει του προγενέστερου καθεστώτος. Σήμερα, ωστόσο, το επιτόκιο των πράξεων Κύριας Αναχρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας έχει διαμορφωθεί σε ποσοστό 3% και συναφώς, το επιτόκιο των απαιτήσεων κατά του Ελληνικού Δημοσίου, με την πρόσθεση και των τριών (3,00) ποσοστιαίων μονάδων, ανέρχεται και πάλι στο ποσοστό του 6,00%, παρά την εκπεφρασμένη βούληση του νομοθέτη να μειώσει τούτο⁴.

Στην ανωτέρω επιδιωκόμενη και παροδικώς επιτευχθείσα, εξ όσων αποδείχθηκε ένεκα της απρόβλεπτης αύξησης του ΜΡΟ, μείωση του επιτοκίου, θεμελίωσε και το έννομο συμφέρον του το Ελληνικό Δημόσιο στη σχολιαζόμενη, υπ' αριθμόν 1555/2022, απόφαση του Αρείου Πάγου και προέβαλε τον τρίτο λόγο αναίρεσής, ο οποίος τελικώς έγινε

3. Αιτιολογική Έκθεση του ν. 4607/2019, σ. 38.

4. Για τις διακυμάνσεις των επιτοκίων της ΕΚΤ ανά έτος βλ. www.bankofgreece.gr

δεκτός από το Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο, με συνέπεια την αναίρεση της προσβαλλόμενης απόφασης του Μονομελούς Εφετείου Αθηνών. Ειδικότερα, η αίτηση αναίρεσης του ανααιρεσίοντος Ελληνικού Δημοσίου στη σχολιαζόμενη υπόθεση, έφερε ημερομηνία την 05.04.2021, οπότε και το επιτόκιο MRO ανερχόταν σε ποσοστό 0,00%. Η προσβαλλόμενη απόφαση του δευτεροβαθμίου Δικαστηρίου εκδόθηκε κατά το έτος 2020, οπότε και ήδη είχε τεθεί σε εφαρμογή ο ν. 4607/2019, αποτελούσε δε εκκρεμή υπόθεση κατά το χρονικό σημείο έναρξης της ισχύος του προαναφερθέντος αυτού νόμου (όπως αναφέρθηκε ανωτέρω η έναρξη ισχύος ήταν η 01.05.2019). Συνεπώς, όπως ισχυρίστηκε και το ανααιρεσίον Ελληνικό Δημόσιο στον οικείο λόγο αναίρεσής του, το δικάσαν Δευτεροβάθμιο Δικαστήριο, εσφαλμένα υπολόγισε τα οφειλόμενα ποσά του Ελληνικού Δημοσίου με τόκο 6% ετησίως, από την επίδοση της αγωγής μέχρι την εξόφλησή τους, ενώ όφειλε να εφαρμόσει την ουσιαστικού δικαίου διάταξη του άρθρου 45 § 1 του ν. 4607/2019, της οποίας συνέτρεχαν οι προϋποθέσεις εφαρμογής της⁵.

Το ζήτημα της διαφοροποίησης της τοκοφορίας του Ελληνικού Δημοσίου, σε σύγκριση με το ισχύον επιτόκιο για τον καθορισμό του νόμιμου ή του τόκου υπερημερίας επί απαιτήσεων σε βάρος ιδιωτών, έχει απασχολήσει πολύ έντονα τόσο την ελληνική νομολογία όσο και τη θεωρία. Το διακύβευμα, εν προκειμένω, είναι το κατά ποσό μια τέτοια διαφοροποίηση μεταξύ Διοίκησης και διοικουμένου, τελεί σε συμμόρφωση με τα κελεύσματα του ελληνικού Συντάγματος και δη με τις διατάξεις των άρθρων 4 § 1 και 5, 20 § 1 και 25 § 1 τούτου. Στην προσπάθεια να δοθεί μια απάντηση επί του προεκτεθέντος ερωτήματος, παρατηρήθηκαν αντιφατικές στο περιεχόμενό τους αποφάσεις μεταξύ των τριών ανώτερων Δικαστηρίων της χώρας μας (ΣΤΕ, ΑΠ και ΕΣ) αναφορικά με τη συνταγματικότητα του άρθρου 21 του κ.δ 26.6/1944, ενώ εν τέλει, καταλυτικής σημασίας αποδείχθηκε η παρέμβαση του ΑΕΔ για την οριστική επίλυση του, εν λόγω, ζητήματος συνταγματικότητας, το οποίο και έκρινε υπέρ της συνταγματικότητας της συγκεκριμένης διάταξης⁶.

Αναλυτικότερα, την αντισυνταγματικότητα του προνομιακού επιτοκίου υπέρ του Δημοσίου, επεσήμανε τόσο η Ολομέλεια του ΣΤΕ⁷ κατά το έτος 2009, όσο και του Ελε-

γκτικού Συνεδρίου σε σειρά αποφάσεών της⁸. Στον αντίποδα της κρίσεως των Ολομελειών του ΣΤΕ και του ΕΣ, βρίσκεται η άποψη που υιοθέτησε ο Άρειος Πάγος, ο οποίος εξέδωσε σειρά αποφάσεων περί της συνταγματικότητας και της συμβατότητας με την ΕΣΔΑ του προνομιακού επιτοκίου υπέρ του Δημοσίου⁹. Και ενώ ο Άρειος Πάγος φαινόταν να αποτελεί την εξαίρεση σε μια παγιωθείσα νομολογιακή τάση υπέρ της αντισυνταγματικότητας της διάταξης, το ΣΤΕ, με μια αναπάντεχη απόφαση του Στ' Τμήματός του, έφερε στο προσκήνιο και πάλι το ζήτημα, αμφισβητώντας την κρατούσα ερμηνεία¹⁰, όπως εκείνη είχε υιοθετηθεί από τα υπόλοιπα Τμήματά του.

Το ζήτημα περί της συνταγματικότητας του προνομιακού επιτοκίου υπέρ του Δημοσίου, όπως προελέχθη, παραπέμφθηκε στην κρίση του ΑΕΔ, το οποίο, με σημαντική πλειοψηφία, έκρινε (υπ' αριθ. 25/2012 απόφαση ΑΕΔ¹¹) ότι, καταρχήν, λόγοι δημοσίου συμφέροντος δεν δικαιολογούν τη διαφοροποίηση του επιτοκίου μεταξύ Δημοσίου και ιδιωτών. Όμως, συνιστούν λόγους δημοσίου συμφέροντος η ανάγκη διασφάλισης της δημοσιονομικής ισορροπίας του κράτους και η αντιμετώπιση της διαπιστωθείσας από τον νομοθέτη, οξείας δημοσιονομικής κρίσεως, την οποία διέρχεται η Ελλάδα¹².

Ως εκ τούτου, όπως επισημαίνεται στην ως άνω μνημονεύομενη απόφαση του ΑΕΔ, η διαφοροποίηση στο ύψος του τόκου, που προβλέπεται στο ανωτέρω κανονιστικό διάταγμα, σχετικά με τις απαιτήσεις σε βάρος του Δημοσίου, δεν αντίκειται στις συνταγματικές αρχές της ισότητας και της αναλογικότητας, όπως αυτές ορίζονται στα άρθρα 4 και 25 αντιστοίχως του Συντάγματος, λόγω των συντρέχουσών περιστάσεων και του επιδιωκόμενου σκοπού της επίμαχης διάταξης του άρθρου 21 του κ.δ. 26.6/1944.

Η ανωτέρω απόφαση του ΑΕΔ δέχθηκε σφοδρότατη

2010. 507, ΑρχΝ 2010. 106.

8. ΕΣ 513/2009, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΕΣ 744/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ και ΕΣ 2812/2011, ΕΔΔΔΔ 2012. 432 με παρατηρήσεις Α. Προυσανίδη. Στην τελευταία αυτή μάλιστα, υπ' αριθ. 2812/2011 απόφασή του, το ΕΣ έκρινε ότι η επίμαχη διάταξη αντιβαίνει και στην ΕΣΔΑ.

9. ΑΠ 1127/2010 και 1128/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

10. ΣΤΕ 1620/2011, Αρμ 2011. 1887, με παρατηρήσεις Ιάκ. Μαθιουδάκη και Αικ. Πεχλιβάνου.

11. ΕΔΚΑ 2012/908, ΕΔΔΔΔ 2013. 69, ΝοΒ 2013. 217, Αρμ 2013. 339, ΔΔίκη 2013. 176, ΔΦορΝ 2014. 29.

12. Σημειώθηκε δε μειοψηφία τριών μελών του Δικαστηρίου, μεταξύ των οποίων και ο καθηγητής Γ. Αρχανιωτάκης, ο οποίος επεσήμανε τα αρνητικά οικονομικά κίνητρα που η ρύθμιση προκαλεί στους συναλλασσόμενους και στις στρεβλώσεις στις συναλλαγές – σκέψη 13, Βλ.σχετ. Αρμ 346. 2013.

5. Αντίστοιχα εφαρμόστηκε η νεότερη διάταξη στην απόφαση με αριθμό 16/2022 ΜονΕφΑθ, (ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ), καθώς και στην απόφαση με αριθμό 484/2022 ΔΕφΑθ (ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ).

6. ΑΕΔ 25/2012, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΕΔΚΑ 2012. 908, ΕΔΔΔΔ 2013/69, ΝοΒ 2013. 217, Αρμ 2013. 339.

7. ΟΛΣΤΕ 1663/2009, ΕΔΔΔΔ 2009. 387, Αρμ 2009. 925, ΔΔίκη

κριτική, με αναφορές σε εξόφθαλμες πλημμέλειες ως προς την ερμηνεία και εφαρμογή των διατάξεων του Συντάγματος από το ίδιο το Δικαστήριο και για κατάφωρες και μη ανεκτές παραβάσεις των συνταγματικώς κατοχυρωμένων δικαιωμάτων των πολιτών¹³. Συγκεκριμένα, η υπ' αριθ. 25/2012 απόφαση του ΑΕΔ έχει κατακριθεί και χαρακτηριστεί ως πλήρως αναπιολόγητη, με περιεχόμενες σε αυτή σκέψεις που απεμπολούν τις, εκ του Συντάγματος, αρχές της ισότητας και της αναλογικότητας και παραβιάζουν καιρια συνταγματικά δικαιώματα των Ελλήνων πολιτών¹⁴, όπως το δικαίωμα στην ιδιοκτησία του άρθρου 17 του Συντάγματος και το δικαίωμα στην παροχή έννομης προστασίας, όπως αυτό εκπορεύεται από το άρθρο 20 του Συντάγματος. Έχει σημειωθεί, επίσης, ότι η, εν θέματι, απόφαση αντιβαίνει προδήλως και στην ΕΣΔΑ¹⁵. Από την άλλη πλευρά, το επιχείρημα περί δημοσιονομικών λόγων που να δικαιολογούν την προνομιακή αντιμετώπιση του Ελληνικού Δημοσίου, όπως αυτό προβλήθηκε στο σκεπτικό της απόφασης του ΑΕΔ, ως προς το ζήτημα της τοκοφορίας των απαιτήσεων σε βάρος του, φάνηκε ότι δεν ήταν επαρκές, ενώ, μάλιστα χαρακτηρίστηκε και ως επικίνδυνο, καθώς υπό το πρόσχημα των διαδοχικών δημοσιονομικών κρίσεων που διήλθε το ελληνικό Κράτος, ήδη από το 1877 στο οποίο βρίσκει τις απαρχές του η προνομιακή αντιμετώπιση του ελληνικού Δημοσίου, τείνει να καταστήσει το δικαίο της ανάγκης ως μόνιμο δικαίο του Ελληνικού Κράτους και τα κάθε είδους προνόμια διαχρονικά¹⁶.

Αξιοσημείωτες είναι, επίσης, και οι νομολογιακές παλινδρομήσεις του ΕΔΔΑ, αναφορικά με τη συμβατότητα των προνομίων του Ελληνικού Δημοσίου με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών και με το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Σύμβασης αυτής. Ειδικότερα, το

Ευρωπαϊκό Δικαστήριο δικαίωσε τον Ευθύμιο Μειδάνη¹⁷, ο οποίος προσέφυγε κατά της Ελλάδος, αναφορικά με το εξεταζόμενο και στην παρούσα υπόθεση ζήτημα, ήτοι το δικαίωμα του Δημοσίου και των Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου να καταβάλλουν ποσοστό τόκου υπερημερίας 6%, το οποίο ήταν σημαντικά μικρότερο από αυτό που καλούνταν να καταβάλλουν οι ιδιώτες¹⁸. Συγκεκριμένα, το ΕΔΔΑ έκρινε στην εν θέματι απόφασή του ότι ο περιορισμός του επιτοκίου υπερημερίας που υποχρεούται να καταβάλει ένα πρόσωπο δημοσίου δικαίου στο 6%, όταν το αγοραίο επιτόκιο υπερημερίας είναι μεγαλύτερο, δεν δικαιολογείται από την άποψη της ΕΣΔΑ. Στην απόφασή του, όμως, της 25^{ης} Σεπτεμβρίου 2014, στην υπόθεση Βιαροπούλου κατά Ελλάδας (απόφαση επί των προσφυγών 570/11 και 737/11), το ζήτημα διαφοροποίησης των επιτοκίων, που η απόφαση Μειδάνης είχε αντιμετωπίσει ως ζήτημα αρχής, κρίθηκε ως ζήτημα συγκυρίας. Στην τελευταία αυτή απόφασή του, πέραν της πληθώρας αναφορών στην οικονομική κρίση της Ελλάδος, το ΕΔΔΑ, στην κρίσιμη σκέψη 52, δέχθηκε ότι, κατά τον κρίσιμο χρόνο στην περίπτωση της υπόθεσης Μειδάνης, η διαφορά επιτοκίων ήταν πολύ μεγάλη, αφού το αγοραίο επιτόκιο υπερημερίας ανέρχονταν σε 23-27%, ενώ στην υπόθεση Βιαροπούλου, η απόκλιση δεν ήταν και τόσο σημαντική, αφού το αγοραίο επιτόκιο ανέρχονταν σε μόλις 10%. Μετέτρεψε δηλαδή, ένα ζήτημα που είχε κρίνει αρχικά ότι επιλύεται με όρους αρχής, σε ζήτημα που τελικώς επιλύεται με όρους συγκυρίας¹⁹.

Το σύνολο των ανωτέρω επισημάνσεων, περί αντισυμβατικότητας της προνομιακής μεταχείρισης του Ελληνικού Δημοσίου στο ζήτημα της τοκοφορίας με τον καθορισμό ενός τόσο χαμηλού επιτοκίου 6%, περί «ατυχούς»

17. NoB 2008. 1367.

18. Διευκρινίζεται ότι, το ποσοστό του τόκου υπερημερίας των ιδιωτών σήμερα ισοδυναμεί με 10,25%, ενώ την επίμαχη χρονική περίοδο που εξετάστηκε η υπόθεση Μειδάνης κατά Ελλάδος, το ποσοστό ήταν 27% και 23%.

19. Από τη γραπτή απόδοση της ομιλίας του καθηγητή Συνταγματικού Δικαίου στη Νομική Σχολή Αθηνών, Γιάννη Ζ. Δρόσου, που πραγματοποιήθηκε στις 12.12.2014, στην εναρκτήρια συνεδρία του Σεμιναρίου του Ιδρύματος Στασινόπουλου για το πρόγραμμα 2014-2015. Από τις παρατηρήσεις στις οποίες προέβη ο ίδιος ο καθηγητής, επί της εν λόγω ομιλίας του, καθίσταται εμφανές ότι ο ίδιος τάσσεται υπέρ της άποψης περί αντισυμβατικότητας και μη συμβατότητας με την ΕΣΔΑ της διάταξης του άρθρου 21 του κ.δ. 26.6./1944, στην οποία διάταξη και ασκεί δριμύτητα κριτική, όπως οξεία είναι και η κριτική που ασκεί σε βάρος των αποφάσεων που έκριναν ως συνταγματική τη συγκεκριμένη διάταξη.

13. Βλ. Σ. Ψυχομάνης, «Το επιτόκιο υπερημερίας οφειλών του Δημοσίου – Μια κριτική θεώρηση της ατυχούς αποφάσεως 25/2012 του ΑΕΔ», ΕΛΛΔνη 54 (2013). 1267-1270, καθώς και ΔΦορΝ Τόμος 68. 803, «Το επιτόκιο σε οφειλές του Δημοσίου έναντι ιδιωτών. Το κενό της ελληνικής έννομης τάξης στην περίπτωση που απόφαση του ΑΕΔ προσβάλλει ευθέως τον πυρήνα της αρχής του κράτους δικαίου», Β. Δουμουλάκης.

14. Βλ. και ΑΕΔ 25/2012, Διδικ 25 (2013). 187-198, τις παρατηρήσεις του καθηγητή Π.Β. Τσίρη.

15. Υπέρ της άποψης περί συνταγματικότητας της διάταξης του άρθρου 21 κ.δ. 26.6./1944 βλ. ΕΔΔΔ 2. 2012, Αναστάσιος Γ. Προυσανίδης.

16. Βλ. ΘΠΔΔ 12/2012. 1085 και ΕΔΚΑ τόμος ΝΔ' (2012). 919, σχόλιο καθηγητή Πάνου Λαζαράτου και της Δικηγόρου Αλεξίας Τραυλού.

αποφάσεως του ΑΕΔ που κλονίζει, στον πυρήνα του, το Κράτος Δικαίου, περί ασυμβατότητας του εν θέματι επιτοκίου με την ΕΣΔΑ και περί «κακότεχνης διάταξης»²⁰, θα ανέμενε κανείς να συνεκτιμηθούν από τον νομοθέτη και αν όχι εκείνος να καταργήσει, τουλάχιστον να τροποποιήσει την εν θέματι διάταξη, καθιστώντας τη δικαιότερη προς τους Έλληνες πολίτες. Παρόλα αυτά, από την αιτιολογική έκθεση του νεότερου νόμου 4607/2019, που αφορά στο επιτόκιο οφειλών του Δημοσίου, στο άρθρο 45, καθίσταται εμφανές ότι ο νομοθέτης λαμβάνει ως δεδομένη τη συνταγματικότητα της συγκεκριμένης προνομιακής μεταχείρισης και την συμβατότητα αυτής με την ΕΣΔΑ, αναφέροντας ότι «σημειώνεται ότι, έχει κριθεί ότι η όποια διαφοροποίηση όσον αφορά στους τόκους των οφειλών του Δημοσίου, σε σχέση με τα αντίστοιχα για τις οφειλές των ιδιωτών, είναι συμβατή προς τις διατάξεις των άρθρων του Συντάγματος 4 § 1 και 5, 20 § 1 και 25 § 1 εδάφιο δ', ενώ, δεν τίθεται ζήτημα αντίθεσης προς την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών και το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Σύμβασης αυτής».

Η, ως άνω, δογματική θέση του νομοθέτη ότι η προνομιακή μεταχείριση του Δημοσίου ως προς το ζήτημα του επιτοκίου είναι συμβατή με το Σύνταγμα και την ΕΣΔΑ, φαίνεται να αγνοεί, παραδόξως, σημαντικό αριθμό αντίθετων αποφάσεων, ακόμα και του ίδιου του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου ως προς το συγκεκριμένο ζήτημα. Οι κοινωνικοοικονομικές συνθήκες που επικρατούσαν στο ελληνικό κράτος κατά τη χρονική περίοδο που θεσπίστηκε το κανονιστικό διάταγμα 26.6/10.7.1944 απέχουν παρασάγγας από το σημερινό δημοσιονομικό πλαίσιο, ώστε να θεωρείται συνταγματικά ανεκτή η διατήρηση μίας διάταξης νόμου, η οποία προτάσσει την προστασία των κρατικών ταμείων. Οι αναπόφευκτες μελλοντικές νομολογιακές συγκρούσεις καθιστούν αδήριτη την ανάγκη προσαρμογής της κρίσιμης διάταξης του άρθρου 45 του ν. 4607/2019 στο τρέχον χρηματοοικονομικό περιβάλλον, προκειμένου να αρθούν νομοτεχνικές ατέλειες που προσκρούουν σε θεμελιώδεις διατάξεις του Συντάγματος και, εν τέλει, να επιτυγχάνεται η ουσιαστική προστασία του δημοσίου συμφέροντος.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ Μ. ΠΑΠΑΧΑΤΖΗΣ

Δικηγόρος, MSc

Υπ. Διδάκτωρ Πανεπιστημίου Αιγαίου

ΕΙΔΙΚΗ ΑΣΤΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

Μονομελές Πρωτοδικείο Κατερίνης Αριθ. 274/2022

Δικαστής: **Χ. Μπούκας**, Πρωτοδίκης
Δικηγόροι: **Α. Μαρκούλης**, **Γ. Λαναράς**, **Β. Καρπούζας**

Ασφάλιση αστικής ευθύνης αυτοκινήτου από την πρόκληση ατυχήματος. Δεν θεωρείται “τρίτος”, μόνο ο οδηγός του αυτοκινήτου που προξένησε τη ζημιά. Ο επιβάτης/θύμα τροχαίου ατυχήματος, ο οποίος ήταν ιδιοκτήτης του ζημιολόγου οχήματος, ή αντισυμβαλλόμενος στην σύμβαση ασφάλισης, ή ασφαλισμένο από τη σύμβαση πρόσωπο, σε περίπτωση τραυματισμού του από πταίσμα του οδηγού του οχήματος αυτού, έχει πλέον αξίωση αποζημίωσης έναντι του ασφαλιστή, ενώ σε περίπτωση θανάτου του, έχουν έναντι του ασφαλιστή αξίωση λόγω ψυχικής οδύνης τους τα μέλη της κατ' άρθρο 932 ΑΚ οικογένειάς του. Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο εφαρμόζει το νόμο που ισχύει κατά τον χρόνο δημοσίευσης της απόφασής του και όχι τον τυχόν προγενέστερο. Επί αγωγής όμως με την οποία ασκείται αξίωση, αν από τη γέννηση της αξίωσης μέχρι τη δημοσίευση της απόφασης, καθίσταται με τη νομοθετική μεταβολή δυσμενέστερη η θέση του εναγομένου με επαύξηση της ευθύνης του, τότε ο νεότερος νόμος δεν μπορεί να εφαρμοστεί αναδρομικά (Άρθρα 6 §§ 1, 2 και 7 ν. 489/1976, άρθρο 533 § 2 ΚΠολΔ, 6 § 1 ΕΣΔΑ και 1 Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου ΕΣΔΑ, 4 και 17 Σ).

(...) «... Το άρθρο 2 ΑΚ εκφράζει τη γενικότερη αρχή του δικαίου περί μη αναδρομικότητας των νόμων, που αποβλέπει στην κατά το δυνατό βεβαιότητα των δικαιωμάτων ασφάλειας των συναλλαγών και σταθερότητας δικαίου, αρχή η οποία όμως δεν κατοχυρώνεται από το Σύνταγμα και έτσι η διάταξη αυτή δεν έχει αυξημένη τυπική ισχύ. Επομένως ο νομοθέτης δεν εμποδίζεται, κατ' αρχήν, να προσδώσει στον νόμο αναδρομική ισχύ, με μόνο περιορισμό τη μη προσβολή σύνταγματικώς προστατευόμενων δικαιωμάτων. Στον νόμο μπορεί να δοθεί αναδρομική δύναμη ρητά ή σιωπηρά (έμμεσα), όταν δηλαδή από την έννοια και το σκοπό του συνάγεται νομοθετική βούληση περί αναδρομικής ισχύος του, ώστε να ρυθμιστούν και περασμένα γεγονότα ή σχέσεις του παρελθό-

20. Αρμ 2013. 348.